

נקודת חנק: תחרות התשתיות בין המעצמות בים סוף

תומר דקל

חוקר עצמאי

המאמר בוחן את התחרות על התשתיות כדפוס מרכזי של עימות בין מעצמות, וחוקר כיצד הוא מתממש כיום בים סוף ובסביבתו. זהו תהליך שבו מעצמה מבצעת השקעות גדולות במדינות המצויות במיקום השולט ומאיים על נתיב תובלה וקישוריות בעל חשיבות אסטרטגית. ההשקעות מכוונות הן להבטחת התובלה והקישוריות של המעצמה ושותפותיה והן לביסוס יכולת האיום על התובלה של אויבותיה. המאמר נפתח בהנחת יסודות תאורטיים להבנת הרבדים השונים – ההסדרי והתשתית – שבהם מתבטאת התחרות. לאחר מכן מודגמת בקצרה התחרות במרחב האינדו־פסיפי בין סין לבין ארצות הברית ושותפותיהן. לבסוף מובאת סקירה מפורטת של תחרות התשתיות עתירת המשאבים ומרובת המשתתפות – רוסיה, סין, ארצות הברית, הודו, האיחוד האירופי, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, טורקיה וקטר – המתקיימת במרחב ים סוף וסביבותיו, ואחריה דיון על ההשלכות האפשריות על האסטרטגיה הישראלית. הדיון מסתיים בקריאה לשקול חלופות שונות ומשלימות למדיניות ישראל בתחרות על התשתיות, בין היתר הקמת שותפויות עם מדינות במרחב ים סוף וגם עם מדינות 'הקשת האינדו־פסיפית' ובייחוד עם הודו, שלה אינטרסים גוברים במרחב זה.

מילות מפתח: תחרות תשתיות, נתיבי תובלה, נמלים, חות'ים, ים סוף, בסיסי צבא, מעצמות, סין, איחוד האמירויות, ערב הסעודית, קטר, רוסיה, איראן, טורקיה, הודו, ארצות הברית, מצרים, סודאן, אריתריאה, סומליה, אתיופיה, ג'יבוטי, ירדן

מבוא

תקדים בהיקפו של סחר וקישוריות בינלאומיים. אך כפי שיוצג להלן, נראה שתקופה זו עומדת בפני סיום ונתיבי הסחר המרכזיים – במקום שיחברו בין מדינות הופכים עתה לזירת עימות מרכזית ביניהן. זירה זו מתלקחת לעיתים, כפי שמתרחש כעת עם התקפות החות'ים, אך מדובר בקצה הקרחון בלבד. מאמר זה חושף כיצד מעצמות שונות משקיעות משאבים אדירים בפיתוח תשתיות שיחזקו את שליטתן בנתיבי הסחר הבינלאומיים הגדולים, הן לשם הבטחת ביטחון הסחר שלהן ושל שותפיהן והן לביסוס יכולתן לאיים על המתחרים בהן. כפי שיובהר מדובר בדפוס אופייני של עימות קר, תהליך אסטרטגי להקרנת עוצמה שכל מעצמה או גוש מדינות גיאופוליטי נדרשים לקחת בו חלק ככל שהקטוב בין מדינות וגושים מתעצם. לתהליך זה פוטנציאל להשפעה רבת משמעות על ישראל, בשל התעצמותו במרחב ים סוף הגובל בה והיותו עורק סחר וקישוריות חשוב עבורה. המאמר הוא המשך של מאמץ מחקרי עדכני בישראל בתחום הגיאופוליטיקה של תשתיות האנרגיה (למשל

קיומם ותפקודם של נתיבי הסחר העולמיים נתפסו במשך שנים רבות כמובנים מאליהם במרבית המחקר. בשנים האחרונות החלו שיבושים גוברים בשרשראות האספקה, בהם מגפת הקורונה, חסימת תעלת סואץ בעקבות תאונת האונייה Ever Given או מתקפות פיראטים. אך כפי שניכר במאמרם האחרון של יגאל מאור ויובל איילון (2024), שיבושים אלו הובנו כאירועי "ברבור שחור" שלא ניתן לצפותם, משום שהסיבות להם מגוונות ואף אקראיות. ואולם מתקפות החות'ים בים סוף, אשר כפו על חלק ניכר מן הסחר העולמי לשנות נתיב ולהקיף את אפריקה בנתיב ארוך בין מערב למזרח, מובילות בחזרה לשאלה אם מדובר רק באפיזודות בלתי צפויות, או שמא שיבוש התובלה והקישוריות בין מדינות ויבשות עלול להיות תוצר של מהלכים מחושבים כחלק מאסטרטגיות גיאופוליטיות, שבהחלט ניתן לחזותם מראש. בשנות השיא של הגלובליזציה נפתחו נתיבי סחר רבים ונחתמו הסכמים בין מדינות, אשר פתחו עידן חסר

מתחזקת במיוחד בעקבות המתיחות הגוברת בין הגושים המתחרים בהובלת סין וארצות הברית (Schindler et al., 2022, 2024). הגושים מתארגנים בהדרגה סביב אזורים גדולים, גם אם בתהליכים רוויי סתירות פנימיות ולא בתוך גבולות מוחלטים. הגוש המובהק והמבוסס ביותר הוא הגוש האטלנטי – אירופה וארצות הברית. גוש נוסף שגיבושו ניכר בעשור האחרון הוא הגוש האירואסייתי, הסובב את סין ומחבר אליו את רוסיה, איראן וחלק ממדינות אסיה והמזרח התיכון. לבסוף, כתגובה לצמיחת הגוש האירואסייתי מתגבשת קונסטלציה חדשה (שגבולותיה הם המעורפלים ביותר) – הגוש האינדופסיפי המורכב מהודו, יפן וחלק ממדינות דרום מזרח אסיה, המגבירות את שותפותן עם ארצות הברית (Gaens et al., 2023). התפתחותם של הגושים, חרף ההבדלים ואף המתחים בין המדינות השותפות בהם, נובעת במובנים רבים מתוך האינטרס ליצירת נתיבים בטוחים לסחר וקישוריות במגרש הביתי והנשלט שלהם וגם להיפך – פריסת רשתות התשתית מעצבת סביבה את הגושים (Flint & Zhu, 2019).²

הספרות הגיאופוליטית העוסקת בהצטלבות בין פיתוח תשתיות על ידי מעצמות לבין נתיבי סחר ונקודות חנק אינה רחבה, וטרם הוצע בה מודל כוללני המפרט את המניעים ואת מכלול השיטות הננקטות בתחרות בין המעצמות. למשל, הדיון הנרחב הקיים בנושא התשתיות שסין מפתחת ברחבי אסיה אינו עוסק בפרקטיקה של טיפוח ארגונים שלוחים (פרוקסי) במדינות כושלות כשיטת איום על נתיב; ולהיפך, המחקר על ארגונים שלוחים מקדיש תשומת לב מועטה לתפקידם בתחרות התשתיות בין המעצמות. לכן מוצע כאן מודל המתבסס על חיבור בין התופעות שכל אחת מהן מוארת בנפרד בספרות, והוא מתקף באמצעות מקרה הבוחן בים סוף. מתוך התופעות המתוארות בספרות ניתן להגדיר כי התחרות משלבת שני רבדים – תשתית פיזית והסדרה (או ברית) – שכל אחד מהם מורכב ממספר מרכיבים משלימים. שני הרבדים נוגעים בזמנית הן לחיזוק השליטה של מעצמה בנתיב והגנה עליו והן לבניית היכולת שלה לאיים על נתיבי המתחרות. הרובד הראשון הוא **רובד התשתית הפיזית** והמרכיב הראשון בו הוא **התשתית האזורית**. על המעצמה להרחיב בהתמדה את השקעתה בפיתוח תשתיות במדינות זרות, דרך **מימון** (השקעה או מתן הלוואות) או **הקמה** שלהן. זוהי השקעה בתשתיות תובלה – כבישים, מסילות רכבת, צינורות, תעלות, נמלים וכן הלאה – אך גם בתשתיות אחרות (למשל תקשורת, סכרים וקווי מתח) או בפרויקטים משלימים (הדרכה, מחקר ועוד), וכך נוצרת תלות וגובר שיתוף הפעולה עם המעצמה המממנת או המפתחת

דקל, 2024) והתובלה הימית (למשל מאור ואילון, 2024), ובחינה כיצד אלו עתידים להשפיע על הגאואסטרטגיה הישראלית.

המאמר נפתח בהנחת יסודות תאורטיים למה שיוגדר "תחרות תשתיות" (Leonard, 2021). בהמשך מובאת הדגמה תמציתית של התאוריה בתיאור התחרות על התשתיות בין סין והגוש האירואסייתי המתהווה לבין ארצות הברית ומדינות הקשת האינדופסיפית המקיפה את סין. בפרק השלישי סקירה מעמיקה של תחרות התשתיות בים סוף בין מעצמות ומדינות רבות בעלות אינטרסים מגוונים, החל מארצות הברית וסין וכלה באיחוד האמירויות, ערב הסעודית, איראן, טורקיה, קטר, האיחוד האירופי, הודו ורוסיה. בפרק הסיכום עולים כיווני מחשבה בנוגע ליחס הרצוי של ישראל לתהליכים אלו בחזיתה הדרומית.

על המעצמה להרחיב בהתמדה את השקעתה בפיתוח תשתיות במדינות זרות, דרך מימון (השקעה או מתן הלוואות) או הקמה שלהן, וכך נוצרת תלות וגובר שיתוף הפעולה עם המעצמה המממנת או המפתחת.

המניעים לתחרות תשתיות ומאפייניה

התלות הכלכלית המוחלטת של מדינות מודרניות בתנועת סחר בין מדינות ובין יבשות מהווה נקודת תורפה ומושכת את יריבותיהן לאיים על נתיבי התנועה שלהן. מאחר שחלק ניכר מנתיבי הסחר החשובים בעולם עוברים דרך 'נקודות חנק' – מצרים המנקזים תעבורה רבה למעבר ימי צר ונשלט מכל עבריו – נוצרת תחרות ברורה על החזקת השליטה בהם. חסימת נתיב תובלה ראשי מובילה לעליית מחירים, להגבלת היצע מוצרים ובמקרים קיצוניים אף למשבר כלכלי, אלא אם תדע המעצמה המאוימת למצוא נתיב חלופי ובטוח מאיומים. בשל כך מעצמות המצויות בעימות קר נאלצות לנהל מעין משחק שחמט מתוחכם, המשלב חיזוק וביצור הנתיבים הנדרשים להן, הקרנת עוצמה והכלה (containment) של היריב מכל עבריו עם הידוק אחיזה ב"צינורות החמצן" שלו כדי להופכם לנקודות חנק ברגע האמת (Gaens et al., 2023; Leonard, 2021; Schindler et al., 2024). עיצוב מחדש של מרחב התנועה הגלובלי – בעיקר של סחורות ושל תקשורת – תוך איום על הקישוריות בין מדינות (זו שכוננה את עידן הגלובליזציה) יוצר סדר מרחבי עולמי מסוג חדש, רגיונלי,¹ שבו גושים גדולים של מדינות שכנות מגבשים עצמאות בתוך עצמם ובמנותק מאחרים (Chen, 2023). הרגיונליות

דמי שכירות ולמשוך השקעות ותמיכה מצד המעצמה המתעניינת. מלבד הקמת תשתיות ישירות גם את תושבי המדינה עצמה, לעיתים קרובות ההיענות להקמת תשתית משלבת הטבות יוצאות דופן, בהן מיזמי סיוע ופיתוח משלימים, מתן הלוואות, הסכמי סחר והרחבת היחסים הכלכליים עם המעצמה וכמובן, עסקאות נשק ובריתות צבאיות שבהן חושקות מדינות רבות (Chen, 2022; Schindler et al., 2023). הסכמה לארח בסיס של מעצמה זרה או לאפשר לה שימוש בתשתית קיימת מביאה איתה את יכולות ההגנה שלה. מנגד, בעסקה מסוג זה מעצמות חושפות את עצמן לסיכון רב בנקיטת עמדה נגד המעצמה היריבה, מה שעשוי לגרור לחצים

לעיתים קרובות ההיענות להקמת תשתית משלבת הטבות יוצאות דופן, בהן מיזמי סיוע ופיתוח משלימים, מתן הלוואות, הסכמי סחר והרחבת היחסים הכלכליים עם המעצמה וכמובן, עסקאות נשק ובריתות צבאיות שבהן חושקות מדינות רבות.

מצידה או אף הוקעה, חרם או פעולת תגמול צבאית. המרכיב השני ברובד ההסדרי נוגע למצבים שבהם המעצמה מתקשה להגיע להסדר או ברית מספקים. במצבים כאלה המעצמה עשויה לבחור בהשתלטות צבאית על נקודות חנק (Dunn, 2023), או לתמוך בקבוצות מורדות לשם כך. כאשר מדינה נמנעת מלאפשר הקמת תשתית של מעצמה כלשהי, עולה התמריץ של האחרונה "לבחוש" ביחסים הפנימיים במדינה ולתמוך במפלגות אופוזיציה או בניסיונות הפיכה שיאפשרו לה דריסת רגל בנקודה האסטרטגית. לעיתים תצפה המעצמה שיקום משטר ידידותי יותר ולעיתים, בפרט במדינות כושלות המתקשות להחיל ריבונות בשטחן, יוקמו ארגונים שלוחים שיתפקדו על תקן כוח צבאי בשירות עקיף של המעצמה (Nazir, 2024; Spanier et al., 2021).

במודל תאורטי זה אין כוונה לייצג כל אחת מהיוזמות כאילו תכליתה הבלעדית נוגעת לשליטה בנתיבים. השקעתה של מעצמה בתשתית עשויה לנבוע מתוך אינטרסים כלכליים גרידא ולחלופין, תפקיד התשתית או ההסדר הוא לבסס השפעה במדינה המארחת, אך לא רק בשל מיקומה השולט על הנתיב אלא גם למטרות נוספות (למשל השגת חוזי כריית משאבים). עם זאת, ביסוס השליטה סביב נקודות חנק הופך לאחד המרכיבים החשובים ביותר בגיאופוליטיקה העכשווית ולמניע מרכזי לפיתוח תשתיות על ידי המעצמות (Schindler et al., 2024). הפרק הבא ממחיש בקצרה כיצד הרבדים

(Harlan & Lu, 2024; Schindler et al., 2024). מעבר לכך, הקמת התשתיות מהווה לעיתים קרובות פתח לכניסת המעצמה (דרך חברות פרטיות או ממשלתיות) **כמעילה**, מתחזקת או שותפה בהן, ובכך מובטחת העמקת שליטתה בתנועה בנתיב (Kardon, 2022). התשתית האזרחית עשויה להיות הכרחית לביסוס נתיב בין-יבשתי (למשל נמל או מסילת רכבת), או לחלופין תשתית שאינה קשורה ישירות לנתיב (למשל השקעה באזור תעשייה או בתחנת כוח). השקעה בתשתיות מהסוג האחרון עשויה להיראות כאילו אינה נוגעת לתחרות התשתיות, אך למעשה במקרים רבים יש ביניהן קשר הדוק. השקעתה של מעצמה בכל סוג של תשתית במדינה מסוימת גם מחזקת את היחסים ואת התלות ביניהן וגם סוללת את הדרך לקראת פיתוח תשתיות הכרחיות בעתיד, ולכן המעצמות מצויות במרוץ גובר להשקעה במדינות המצויות במיקום אסטרטגי בכל תחומי התשתית האזרחית.

חשוב לציין כי חלק מהתשתיות המוקמות הן למעשה **תשתיות עוקפות**, כלומר תשתיות הסוללות נתיבים אלטרנטיביים העוקפים את הנתיב המאויים (פוטנציאלי) ומבטיחים המשכיות תובלה גם אם הנתיב יהיה נתון במצור. תשתיות מסוג זה כוללות מסילות רכבת, צינורות, כבישים או כבלים, המונחים בדרכים יבשתיות וחולפים דרך מדינות ידידותיות (דקל, 2024; Murton & Narins, 2024).

המרכיב השני ברובד התשתית הפיזית הוא **התשתית הצבאית**. כדי לאיים ובוזמנית להגן באפקטיביות על נקודת חנק יש להציב אמצעי הגנה ותקיפה (למשל משגרי טילים או כטב"מים) בעמדות המקנות שליטה במרחב; וכדי להגן על עמדות אלו ועל הנתיב מפני מתקפת היריב יש להציב יחידות צבאיות המסוגלות לבצע פעילות הגנתית או התקפית במרחב המאויים לאורך זמן. בין שמדובר ביחידות צבאיות ימיות, אוויריות או יבשתיות, נדרשת תשתית צבאית בפרסה נרחבת בכל אזור האיום, הכוללת נמלים, בסיסים, מתקנים לוגיסטיים, מוצבים, משגרים, מתקני קשר, לוחמה אלקטרונית וכן הלאה (Becker, 2020; Dasgupta, 2018; Donelli & Cannon, 2023; Dunn, 2023).

הרובד ההסדרי עוסק בטיב היחסים בין המעצמה למדינה המצויה במיקום אסטרטגי, והמרכיב הראשון בו נוגע **להסכמים** רשמיים או בלתי רשמיים ביניהן. הקמתן של תשתיות, אזרחיות או צבאיות, תלויה ראשית כול בהסכמה ובהסדרה של יחסים בין המדינה המקימה למדינה המארחת את הבסיס או מהווה "מדינת מעבר" לתשתית, מה שבתורו משליך על מארג בריתות מורכב במיוחד. מדינות קטנות רואות בכך הזדמנות פז לגבות

(Koga, 2024). אלו מצטרפות למארג תשתיות צבאיות שארצות הברית פורסת עם שותפותיה לאורך שרשרת האיים הראשונה והשנייה (שרשרת איים נוספת, דלילה ורחוקה יותר מהיבשת), השולטות על פתחי היציאה של סין אל האוקיינוס השקט (Tangredi, 2019).

במקביל לתהליכים אלו מקדמת סין את מיזם התשתיות הענק 'החגורה והדרך' – מארג נתיבים עוקפים דרך פנים היבשת האסייתית לעבר האוקיינוס ההודי, ללב אסיה, למזרח התיכון, לאירופה ולאפריקה. הכבישים, המסילות והצינורות שמקימה סין בהשקעות עתק מחברים לראשונה מדינות בתת-פיתוח ובייחוד כאלו ללא נמלי ים אל הכלכלה הסינית, ביניהן לאוס, נפאל, קזחסטן, פקיסטן ומיאנמר. חיבור התשתיות המוקם בין ספקית האנרגיה הענקית רוסיה לצרכנית האנרגיה הענקית סין יוצר אינטגרציה רגיונלית גוברת בין הכלכלות של מעצמות העל החולקות את המרחב האירואסייתי (Khan, 2021; Schindler et al., 2022, 2024). הנתיבים היבשתיים של סין מתחברים לסדרת נמלי ים באוקיינוס ההודי וסביבותיו המכונה 'שרשרת הפנינים', שמאפשרת להוביל אנרגיה וסחורות מסביב למצר מלאקה וכן להציב תשתיות צבאיות סביב פתחת המצרים המאווימים (Mengal & Mirza, 2022).

מימוש יוזמת החגורה והדרך החל מ-2013 חושף למעצמות המתחרות את גודל האיום בתחרות התשתיות עם סין, ואלו הכריזו בהדרגה על מיזמים מתחרים. האיחוד האירופי השיק ב-2021 את 'השער הגלובלי' (Global gateway), שמטרתו להשקיע 300 מיליארד אירו במשך שש שנים בתשתיות ברחבי אסיה, אפריקה ודרום אמריקה (European Commission, 2021). יפן הרחיבה את השקעותיה במזרח אסיה ויחד עם הודו הכריזו על כוונתן להקים את 'מסדרון הצמיחה האסייתי-אפריקאי' (AAGC) (Schindler et al., 2022; Taniguchi, 2020). הודו משקיעה גם היא ביכולות צבאיות ימיות לחיזוק שליטתה באוקיינוס ההודי (Dasgupta, 2018), בבריתות צבאיות ובבניית נמלים המכונים 'מחרוזת היהלומים' בכל חלקי הקשת האינו-דו-פסיפית, מתוך כוונה לסתור את ההשפעה הסינית (Mengal & Mirza, 2022). ארצות הברית, השותפה ברבות מן היוזמות הללו, פועלת גם להקמת 'המסדרון הכלכלי ההודי מזרח-תיכוני אירופי' (IMEC – India – Middle East-Europe Economic Corridor) שיחבר בין הודו לאירופה דרך איחוד האמירויות, ערב הסעודית, ירדן וישראל (דקל, 2024), ועליו יורחב בפרק הבא.

האלו מיושמים במרחב האסייתי והאינדו-פסיפי, כחלק מהמתחנות הגוברת בין סין לארצות הברית ושותפותיהן.³

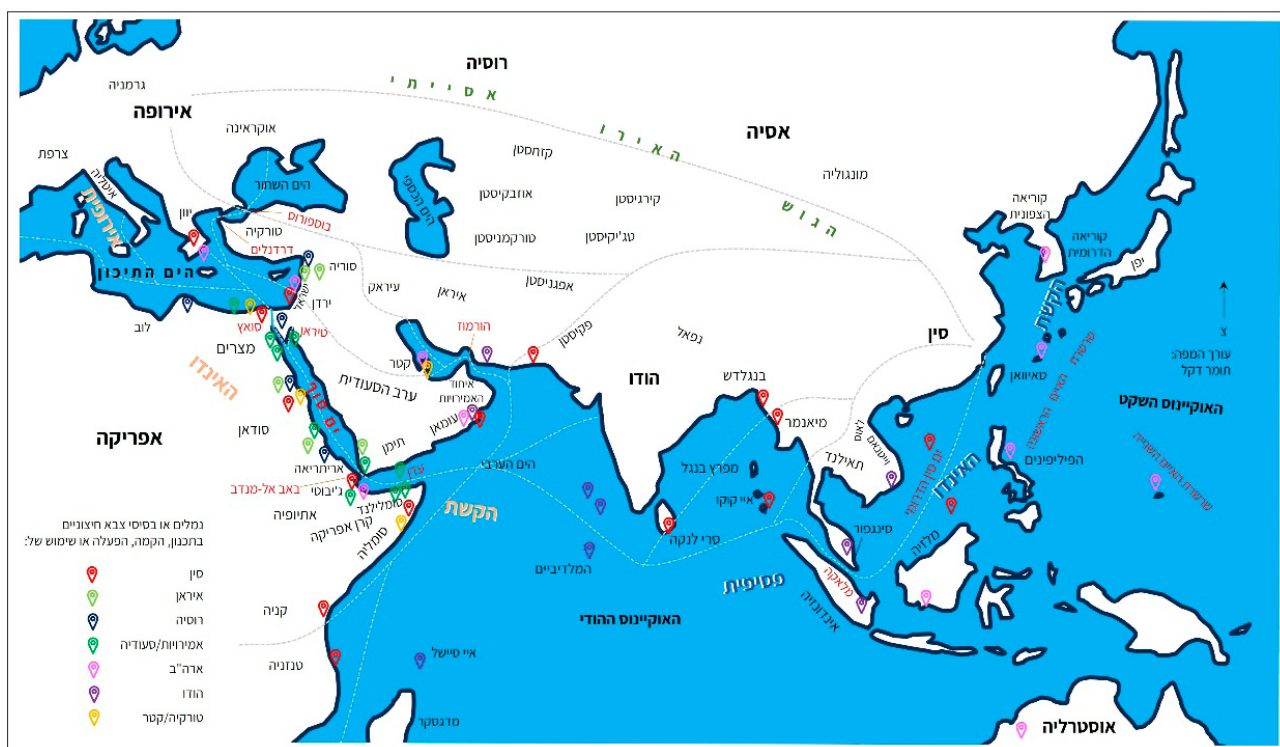
תחרות התשתיות במרחב אסיה והקשת האינדו-פסיפית

לדאבונה של סין, אל כל נמליה, שבהם תלויה כלכלתה, מובילים נתיבים החולפים דרך נקודות חנק שבהן שולטות מדינות המצויות בברית עם ארצות הברית. מערבה, לכיוון האוקיינוס השקט, משתרעת 'שרשרת האיים הראשונה' הנמתחת מיפן דרך טאיוואן והפיליפינים עד אוסטרליה. בדרום, מצר מלאקה בין אינדונזיה וסינגפור הוא הנתיב העיקרי אל האוקיינוס ההודי, שממנו מגיע רוב הנפט והגז (ממדינות המפרץ) ומשולחות רוב הסחורות הסיניות אל שוקי אירופה. נקודת תורפה זו כונתה 'דילמת מלאקה' (Lanteigne, 2008), והפתרונות שניתנו עבורה על ידי סין, ומנגד על ידי המדינות המאווימות מפניה, הם מגוונים.

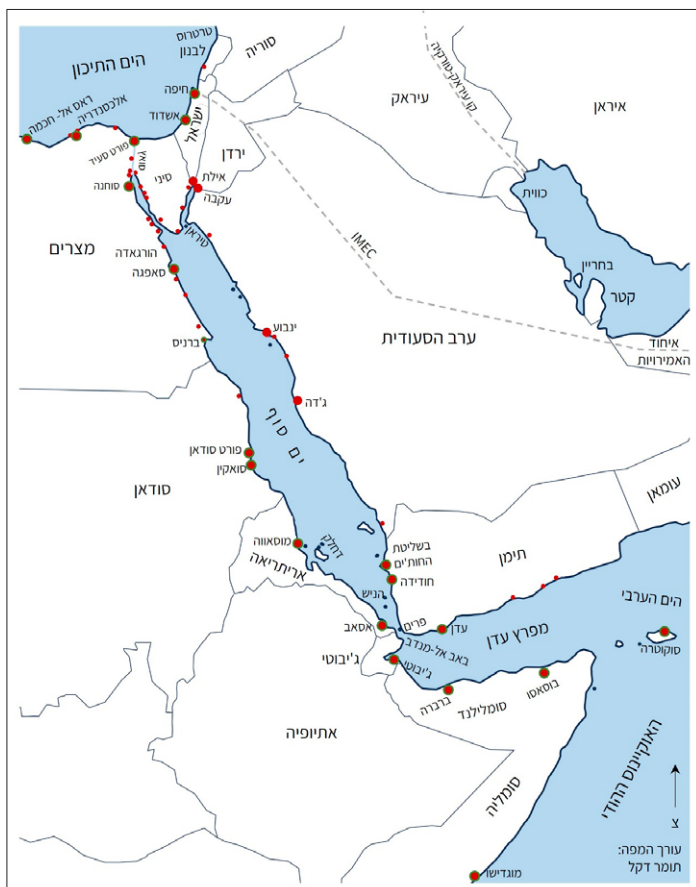
במטרה למנוע מסין להטיל מצור על נתיבי התנועה הוקמה ה'קוואד' (Quad) – קואליציה ימית של ארבע המעצמות יפן, ארצות הברית, הודו ואוסטרליה – שבמסגרתה נערכים אימונים ותמרונים ימיים משותפים במרחב האינדו-פסיפי.

סין הכריזה, בניגוד לחוק הבינלאומי, כיים סין הדרומי נמצא בחזקתה. כדי לבצר את תביעתה היא החלה לבנות בסיסים ימיים על שוניות אלמוגים, תוך הטדדה והברחת כלי שיט של המדינות הגובלות בים – וייטנאם, הפיליפינים, מלזיה, ברוניי ואינדונזיה. במקביל השקיעה סין בהתעצמות צבאית ובעיקר בצי וביכולות "מניעת כניסה" (Tangredi, 2019). האיום הגובר הניע את יפן להוביל ברית נגדית המכונה 'המרחב האינדו-פסיפי החופשי והפתוח' (FOIP – Free and Open Indo-Pacific) קשת רחבה של מדינות החובקת את אסיה מיפן וקוריאה הדרומית בקצה אחד, דרך מדינות דרום מזרח אסיה, הודו ומדינות מזרח אפריקה (Hosoya, 2023; Ranglin Grissler & Vargö, 2021). במטרה למנוע מסין להטיל מצור על נתיבי התנועה הוקמה ה'קוואד' (Quad) – קואליציה ימית של ארבע המעצמות יפן, ארצות הברית, הודו ואוסטרליה – שבמסגרתה נערכים אימונים ותמרונים ימיים משותפים במרחב האינדו-פסיפי, ולצידה ברית 'אוקוס' (AUKUS) לשיתוף פעולה צבאי בין ארצות הברית, בריטניה ואוסטרליה

תשתיות אזרחיות וצבאיות לאורך הקשת האינדו-אירופית והאינדו-פסיפית (עורך המפה: המחבר)⁴

תשתיות אזרחיות וצבאיות במרחב ים סוף (עורך המפה: המחבר)

תחרות התשתיות בים סוף ובסביבותיו

אם מצר מלאקה הוא השער המזרחי אל ומהאוקיינוס ההודי, השער המערבי הוא ים סוף על שני מוצאיו – בדרום מצר באב אל-מנדב, מפרץ עדן והים הערבי, ובצפון תעלת סואץ ומזרח הים התיכון. בדומה למצר מלאקה, גם דרכו עובר נפח עצום של התובלה העולמית (להשוואה, במלאקה עוברים כ־30 אחוזים מנפח התובלה העולמית ובסואץ, נקודת החנק המדורגת אחריה מבחינת היקף התובלה, מדובר על כ־15 אחוזים; ראו Notteboom et al., 2022), בין היתר נפט וגז, מזון וסחורות אחרות, נוסף על כל כבלי התקשורת התת-ימיים בין אסיה לאירופה, ובשל כך המעצמות תלויות במידה רבה (Getahun, 2023; Kjellén & Lund, 2022; Lons, 2023; Petrini, 2023). האיום הביטחוני על מה שניתן לכוון 'הקשת האינדו-אירופית', המובילה מנמלי אירופה דרך ים סוף וקרן אפריקה אל נמלי מדינות המפרץ, הודו ומזרח אסיה, לובש ופושט צורה לאורך השנים, החל מחסימת מצרי טיראן במלחמת ששת הימים דרך סגירת התעלה לאחר מלחמת יום הכיפורים או מתקפות הפיראטים בקרן אפריקה, ועד עליית החות'ים בתימן ב־2014. חשיבותה הרבה הפכה אותה לזירת עימות קר ולתחרות תשתיות עבור מעצמות רבות, כשכל אחת חותרת לבסס בה שליטה עבור עצמה, ולעיתים גם כחלק מבריתות רחבות

כאלה, רק בחלקן הקטן היה שותף ישראלי בין הבעלים (מאור ואיילון, 2024; Pedrozo, 2024).

בדומה לתימן, איראן גם תמכה וחימשה לאורך זמן את סודאן, בין היתר מתוך ציפייה להקים נמל לחופיה – ואפילו הציעה בתמורה לכך נושאת מסוקים. הקשר עם איראן הוקפא בעשור האחרון בשל לחץ מערבי וסעודי-אמירתי, אך לאחרונה הצהיר אחד הגנרלים הטוענים לשלטון בסודאן על חימום היחסים מחדש ועל ביצוע עסקאות נשק נרחבות עם איראן (ADF, 2024; Dabanga, 2024). באריתריאה, המבודדת מהמערב בשל הפגיעה בזכויות אדם שמבצעת ממשלתה, איראן משתמשת מאז 2008 בנמל אסאב לעגינת הצי שלה לצורך ביצוע פטרולים והגנה על ספינות איראניות בים סוף. איראן הביעה את שאיפתה להקים בסיסי צבא גם במדינות ג'בוטי וסומליה, אך עד כה השאיפה לא התממשה (Marsai & Rózsa, 2023). עם זאת, מאז מתקפות החות'ים פנתה ממשלת סומליה להידוק יחסיה עם האיראנים (שנקטעו בשל לחץ סעודי-אמירתי ב־2016, ראו להלן) והתבטאה כנגד ישראל (Horn Observer, 2024).

ערב הסעודית ואיחוד האמירויות

האחיזה האיראנית הדאגה מאוד את יריבותיה האזוריות, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, לצד חשש רב יותר מאי־יציבות בקרב שכנותיהן החולשות על גבולותיהן ועל נתיבי הסחר שלהן. לכן ריאד ואבו דאבי הגדילו בשנים האחרונות את השקעותיהן בכל מדינות המרחב עד כדי הפקדות ישירות של מיליארדי דולרים עבור ממשלות, חתימת הסכמי הגנה, תיווך בהסכמי שלום (למשל בין אתיופיה לאריתריאה ולסודאן) והצבת דרישה מעשית ממדינות אלו לבחור צד ולהתרחק מאיראן, מה שאכן הושג לתקופה מסוימת (ב־2016 סומליה וסודאן ניתקו את יחסיהן הדיפלומטיים עם איראן; Marsai & Rózsa, 2023). בהובלת ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הוקמה 'מועצת הים האדום ומפרץ עדן', המחברת את כל מדינות המרחב בברית הגנה (Darwich, 2020; Ding, 2024). סיבה נוספת לעניינה הרב של ערב הסעודית במרחב היא הקמה והרחבה של תשתיות נמלים אזוריים לאורך חופיה המזרחיים, בנמל ינבוע, גד'ה או בעיר העתידינית ניאום (Arab News, 2023).

ערב הסעודית משקיעה מדי שנה במצרים מיליארדי דולרים בתשתיות ובתעשיות (Ahram Online, 2023). לנוכח התלות הכלכלית שפיתחה בה מצרים הסכים ב־2016 א־סיסי, נשיא מצרים, לוותר לטובת ערב הסעודית על הריבונות באיים סנפיר וטיראן, החולשים על הכניסה למפרץ אילת. המהלך הצית התנגדות עזה בציבור המצרי,

יותר. פעולותיהן של המעצמות בתחרות ייסקרו להלן בנפרד לגבי כל מעצמה או קבוצה. חשוב לשים לב, כפי שיעלה מהממצאים, כי התחרות במרחב זה מורכבת ואינה חופפת ישירות לתחרות הבין־גושית שתוארת בפרק הקודם. בעיקר בולט כאן תפקודן של שחקניות אזוריות הפועלות במרחב בעצמאות יחסית מן הגוש הכולל אותן, ביניהן ערב הסעודית, איחוד האמירויות, טורקיה, איראן וגם ישראל.

איראן

למרות ריחוקה הגיאוגרפי ומגבלותיה הכלכליות של איראן, שהביאו חוקרים להגדירה שחקנית משנית בים סוף (Marsai & Rózsa, 2023), האירועים האחרונים מוכיחים עד כמה היא משמעותית בו. מאז 2011 איראן משקיעה רבות בהתבססות ארוכת טווח בקשת האינדור אירופית, בהפגנת נוכחות צבאית של הצי שלה, בביסוס תשתיות ימיות ובחדירה למקומות מעוררים מבחינה גיאופוליטית. הסיבות מגוונות אך אחת המרכזיות שבהן היא ביסוס שליטה על ים סוף, שמאבטחת את נתיבי הסחר שלה ומאיימת על יריבותיה. תמיכתה של איראן בפלג המורד בתימן, החות'ים שהפכו שלוחים שלה, סייעה לבצר את יכולתם של האחרונים ליצור חנק במרחב ים סוף. דרכם הצליחה איראן לתפוס שתי ציפורים במכה אחת – להכות בישראל וגם במדינות המחנה הסוני (בעיקר באמירתיים ובסעודים), התלויות בתובלת הנפט והגז. בתמיכה, בהדרכה ובגיבוי איראני החלו החות'ים כבר לפני כעשור לתקוף מטרות של ערב הסעודית, שעימה ניהלו מאבק ברוטלי (Shay, 2018). ב־2015, כשהכוחות החות'יים תפסו את האי התימני פְּרִים השוכן בלב מצר באב אל־מנדב, כוחות איראניים נפרסו בו והצהרתם העידה על מטרותם – שנוכחותם שם 'תימשך לנצח' (Fargher, 2017) – אך האי נכבש זמן קצר לאחר מכן על ידי ממשלת תימן ובעלות בריתה ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. העימות ביניהן הגיע לשיא במבצע 'חנית הזהב' ב־2017 (Shay, 2018), אך רק אחרי 7 באוקטובר 2023 חלה עליית מדרגה באיכות ובהיקף המתקפות בנקודת החנק, כשהחות'ים החלו לתקוף ספינות שזיהו כישראליות (למרות שהן לא היו

ריאד ואבו דאבי הגדילו בשנים האחרונות את השקעותיהן בכל מדינות המרחב עד כדי הפקדות ישירות של מיליארדי דולרים עבור ממשלות, חתימת הסכמי הגנה, תיווך בהסכמי שלום (למשל בין אתיופיה לאריתריאה ולסודאן) והצבת דרישה מעשית ממדינות אלו לבחור צד ולהתרחק מאיראן.

באמצעות סלילת כביש חדש מנמל ברברה אל אתיופיה, ש־120 מיליון תושביה כיום נטולי חיבור יעיל לים, שואפת איחוד האמירויות להתחרות במסדרון הסיני (יפורט בהמשך) שיחבר את אתיופיה לנמל ג'יבוטי (Meester & Lanfranchi, 2021).

יש להוסיף כי הדחף האמירתי־סעודי לבסס שליטה תשתית־צבאית במרחב אינו מהווה רק חלק ממאבקן באיראן אלא גם חלק ממאבקן המקביל מול הציר הטורקי־קטרי, התומך בתנועת האחים המוסלמים שמאיימת עליהן (Donelli & Cannon, 2023; Marsai & Rózsa, 2023) – סכסוך שהגיע לשיא לפני מספר שנים אך התמתן מאז. למשל, ב־2017 דרשו איחוד האמירויות וערב הסעודית מסומליה לנתק קשרים עם קטר, אך זו סירבה (מדינות אחרות במרחב, כמו ג'יבוטי, דווקא שיתפו פעולה עם דרישה זו). מכאן ואילך הסיטה איחוד האמירויות את תמיכתה מהבירה מוגדישו אל סומלילנד. בשל נטישה זו זכתה טורקיה להפוך לתומכת הצבאית המרכזית של סומליה, כפי שמפורט להלן (יש לשים לב כי לאחרונה שוב הצהירה איחוד האמירויות על הקמת בסיס חדש בסומליה; Ardemagni, 2024). עם ממשלת סודאן חתמה איחוד האמירויות ב־2022 על עסקת ענק של ארבעה מיליארד דולר להקמת נמל חדש מצפון לפורט סודאן (Quilliam, 2022). מאז פרוץ מלחמת האזרחים בסודאן הפכה איחוד האמירויות לתומכת המרכזית של אחד הפלגים, במטרה לבצר מחדש את השפעתה במדינה (Mahjoub, 2024).

טורקיה וקטר

טורקיה מקנה עדיפות אסטרטגית גבוהה לביסוס כוח ימי, כפי שניכר בדוקטרינה 'המולדת הכחולה' שפרסמה ב־2006. במסמך מדיניות נוסף שפורסם לאחרונה בשם 'המאה הטורקית' הובהר כי למרות שעיקר תשומת הלב הטורקית ממוקדת בימים המקיפים אותה ישירות (הים השחור והים התיכון), האינטרסים הטורקיים כרוכים עד מאוד באבטחת תנועת הסחורות ומשאבי האנרגיה מן האוקיינוס ההודי (Cubukcuoglu, 2024; Saha & Cannon, 2024). טורקיה החלה ליישם תפיסה זו ב־2011 בסומליה, שם בחרה להשקיע מאות מיליוני דולרים בפרויקטים הומניטריים, במאמצי השכנת שלום, ובהמשך בהקמת בסיס צבאי טורקי בבירה מוגדישו (הגדול מחוץ לגבולות טורקיה) (Sofos, 2023). ב־2024 נחתמו הסכמים חדשים ורחבים יותר בין המדינות לאספקת נשק ואימונים. טורקיה החלה לשדרג את נמל מוגדישו ומתפעלת אותו מאז 2013, ובהסכמים החדשים בין המדינות מובהר כי טורקיה תוכל להשתמש בנמל לצורכי הצי שלה, מה שישימש

מה שגרר את היישום במשך שנים. ההעברה הרשמית התרחשה לבסוף ב־2023 לאחר לחץ מהאמריקאים, שראו בכך צעד חשוב לקידום הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל – מאחר שהסכמת ישראל לעסקה הנוגעת למצרים המובילים אל נמל אילת הייתה הכרחית (Al-Anani, 2023). זאת ועוד, בהשפעת האמריקאים פועלת ערב הסעודית להקמת נתיב יבשתי עוקף ים סוף וגם מאפשרת לכוחות אמריקאיים להשתמש בנמליה לאורך ים סוף – סוגיות שיתוארו בהמשך.

איחוד האמירויות פועלת במרחב בתיאום יחסי עם ערב הסעודית אך גם בעצמאות רבה, וייתכן שאף נוטלת את ההובלה.⁵ לנגד עיניהן עומדת הקמה של סדרת נמלים ובסיסים בשליטתם, גרסה אמיריתית של 'שרשרת הפנינים' (Quilliam, 2022), שלצידם סדרת "בסיסי צבא גמישים" שהן מקימות במהירות באתרים שונים ונוטשות עם השתנות הצורך (Ardemagni, 2024). מצרים זוכה למרב ההשקעה האמיריתית, המגיעה לסכומים חריגים (למשל, ב־2022 השקיעו במדינה 27 מיליארד דולר; EY, 2022), בפריסה רחבה של תשתיות וענפי כלכלה אחרים. איחוד האמירויות רוכשת תעשיות בענפים רבים, מפתחת או מפעילה את נמלי ים סוף בערים שרם א־שיח', הורגאדה (ע־רדקה), ספאגה וסוחנה, ובחוף הים התיכון מקימה עיר נמל חדשה בראס אל־חכמה (וככל הנראה גם בסיס צבאי) בהשקעת עתק של 35 מיליארד דולר (Hassan, 2024; Kumar, 2023). היא החזיקה גם בסיס בג'יבוטי ובמשך תקופה ממושכת תפעלה נמלים במדינה, עד שהממשלה ביטלה את החוזים בטענה שהחברה האמיריתית מועלת בהתייבבותיה (Donelli, 2022). באריתריאה חכרה איחוד האמירויות את איי הניש ואת נמל אסאב (שאותו נטשה לאחרונה, וייתכן שאיראן החלה לאייש אותו בוואקום שנוצר) וגם הקימה בסיסים באיים פֶּרִים וסוקוּטרה התימניים שבמבואות מצר באב אל־מנדב (Ding, 2024; Donelli, 2023; Sofos, 2023; Getahun, 2023; Cannon, 2023), לצד פיתוח והפעלת שלושה נמלים בדרום תימן (Meester & Lanfranchi, 2021).

מדינות קרן אפריקה מהוות מוקד עניין רב לאיחוד האמירויות, שהשקיעה יותר מ־11 מיליארד דולר מאז תחילת המאה ה־21 בפרויקטי תשתית אזורית ענקיים במדינות אלו (להשוואה, ערב הסעודית השקיעה בהן רק כשליש מכך). בסומלילנד, מחוז מורד בסומליה שלחופי מפרץ עדן, בונה איחוד האמירויות נמלי ענק בערים בוסאסו וברברה בהשקעה של מאות מיליוני דולרים בכל אחד מהם (Ding, 2024; Getahun, 2023; Sofos, 2023). הקמתם סללה את הדרך להקמת נמלים צבאיים סמוכים הנשענים עליהם (Quilliam, 2022).

בסיני ובכך לזכות בדריסת רגל מלאה במרחב, בדומה למודל שבו פעלה בסוריה.

דרומה משם המעצמה הרוסית גם מבססת הסדרים לקבלת היתרי עגינה בנמלים בכל רחבי האוקיינוס ההודי, ובאופן בולט מקיימת בים הערבי תרגילים ימיים משותפים עם סין ואיראן (אלמס, 2024; Kjellén & Lund, 2022). בסודאן חותרת רוסיה להקים בסיס עצמאי בעיר פורט סודאן וכבר החלה לרקום עסקה עם הממשלה, מה שגרר איום ברור מצד ארצות הברית כלפי הממשלה הסודאנית ובשל כך להתמהמהות הממשלה (Satti, 2022), עד שלאחרונה, על רקע מלחמת האזרחים במדינה, אישר אחד הגנרלים הטוענים לשלטון בסודאן את העסקה עם רוסיה להקמת נמל לוגיסטי וצבאי בפורט סודאן (Dabanga, 2024; Karr, 2024; Knipp 2024). במקביל נראים סימנים לכך שגם אריתריאה תאפשר לרוסיה להקים בסיס בעיר הנמל מסאוה (Plaut, 2024).

הודו

גם להודו יש עניין רב להקרין עוצמה אל מרחב ים סוף, בייחוד כחלק מאסטרטגיית 'מחרוזת היהלומים', שמטרתה להתחרות בהשפעה הסינית הגוברת באזור באמצעות שרשרת נמלים בשליטתה. לאחר תקופה ארוכה שבה התמקדה הודו בהקמת תשתיות במזרח האוקיינוס ההודי הנפרסות לכיוון מצר מלאקה, היא הצהירה כי היא מחזירה דגש למערב האוקיינוס, לים הערבי ולמפרץ עדן. לשם כך משקיעה הודו הון רב בהקמת נמל צ'בהאר שבאיראן (דגן עמוס, 2024; Mengal & Mirza, 2022) ובהקמת בסיסים ימיים באיי סיישל, במלדיביים ובאי מיניקוי – כולם סובבים את הים הערבי ומאפשרים פעילות של הצי ההודי במרחב ים סוף (Xiaojun, 2024). עומאן הקצתה מתחם לוגיסטי לצי ההודי במתחם נמל דוקם (Chaudhury, 2024), והודו בוחנת השקעות נרחבות נוספות בפיתוח נמל זה (The Economic Times, 2024) ונמלים ותעשיות נוספים במדינה, הנחשבת לבעלת חשיבות אסטרטגית מיוחדת עבורה במרחב (Khan, 2024). עם מתקפות החות'ים במלחמת חרבות ברזל הגביר הצי ההודי את נוכחותו ופעילותו בפתח המצרים לרמה שמעולם לא התקיימה בעבר, גם אם עודו נמנע מהשתתפות רשמית בקואליציה המערבית כנגדם (Pant & Bommakanti, 2024).

סין

המשבר החות'ים בים סוף הוגדר על ידי פרשנים שונים כנקודת מפנה חשובה בדעיכת ההגמוניה האמריקאית מול סין. חרף ההפסדים הכלכליים של סין מהפגיעה

אותה להקרנת כוח כלפי ים סוף והאוקיינוס ההודי (Cubukcuoglu, 2024).

מלבד בסומליה, טורקיה משקיעה כעת שבעה מיליארד דולר בהקמת אזור תעשייה, לוגיסטיקה ותשתיות רכבות בנמל גרגוב בצפון מצרים (פורטפורט, 2024). השקעות אלו בהיקף של מאות מיליוני דולרים גוברות בעת האחרונה, תוך ניסיון למתן את המתח הקיים בינה לבין מצרים ובמקביל להופכה "שער לאפריקה" עבור טורקיה (Yehia, 2024). בסודאן הובילה טורקיה ב־2017 מהלך השקעות נרחב בתעשיות, בחקלאות, בתשתיות מים, בהקמת שדה תעופה ומעל לכול בחכירת נמל סואקין, מצודה עות'מאנית עתיקה, במטרה להקים בו נמל אזרחי וצבאי. במקביל הכריזה שותפתה של טורקיה, קטר, על השקעת ארבעה מיליארד דולר בהקמת הנמל באתר זה, לצד השקעות עתק בכבישים בסודאן, באריתריאה ובסומליה (Ding, 2024; Tekingunduz, 2019). עם ההפיכה בסודאן ב־2019 החוזה הושהה, בין היתר בשל לחץ סעודי ואמירתי. כעת טורקיה תומכת באחד הפלגים הנלחמים בסודאן, מתוך תקווה לבסס מחדש את אחיזתה במדינה (Sofos, 2023; Sudan Tribune, 2024).

ייתכן שרוסיה מתכוונת לסייע למצרים במאבקה בטרור האסלאמי בסיני ובכך לזכות בדריסת רגל מלאה במרחב, בדומה למודל שבו פעלה בסוריה.

רוסיה

גם לרוסיה עניין גובר במתיחת השפעתה לאורך הקשת האינדו־אירופית (Rogozińska & Olech, 2020). רצף ה"מעוזים" הרוסי מתחיל בנמל טרטוס הסורי לחופי מזרח הים התיכון, שאותו קיבלו לידיהם לאחר שבזכות התערבותם הצבאית במלחמת האזרחים ניצל הנשיא בשאר אל־אסד מן ההפיכה בעור שיניו. הרצף נמשך במצרים, שחרף מחאה מצד ארצות הברית מהדקת מחדש את קשריה עם רוסיה במשך יותר מעשור בשיתוף פעולה צבאי, בעסקאות נשק גדולות, בהיתר לשימוש רוסי צבאי בבסיסים ובנמלים מצריים (Kjellén & Lund, 2022), וכן בהקמה רוסית של תחנת כוח גרעינית, המבוססת על השקעה של 20 מיליארד דולר, בעיר דבע שבצפון־מזרח מצרים (Tharayil, 2024). בכך מסייעת רוסיה למצרים לחדש ולהעצים את כוחה הצבאי באופן חריג ותוך כך לבנות כוח ימי חזק במיוחד (הנקין, 2018), המבוסס בנמלים צבאיים בברניס בים סוף, בפורט סעיד בתעלת סואץ ובגרגוב בים התיכון. ייתכן שרוסיה מתכוונת לסייע למצרים במאבקה בטרור האסלאמי

ממדינות המרחב (Wuthnow, 2020). היא גם פועלת למצב את עצמה כמתווכת בין אויבים ב'יוזמת פיתוח ושלוש בקרן אפריקה', שעליה הכריזה ב-2022 (Eickhoff, 2022; Godehardt, 2022), וגם ברחבי המזרח התיכון, כמו למשל בין ערב הסעודית לאיראן או בין הפלגים הפלסטיניים. במצרים הפכה סין למשקיעה גדולה בפרויקטים תעשייתיים ולוגיסטיים התומכים בהרחבת תעלת סואץ וגם בנמל עין סוחנה שמדרום לה, בפורט סעיד ובנמל אלכסנדריה (Getahun, 2023; Meester, 2021; Zou, 2021; Lanfranchi, 2021; Shay, 2023).⁷ בירדן, שבה רואה סין "שער ללבנט" עבור יוזמת החגורה והדרך, התחייבה סין להשקיע שבעה מיליארד דולר בתעשייה, במרכזי מסחר ובתחנת כוח פחמית גדולה (שהוגדרה כהשקעה הסינית הפרטית הגדולה מחוץ לסין), במסילות, בצינור נפט חדש לעיראק, באוניברסיטה סינית ועוד.⁸ (Marks, 2022). לבסוף, סין הפכה לשחקנית תשתית חשובה גם בישראל – היא הקימה את נמל הדרום באשדוד ומפעילה בזיכיון את נמל המפרץ בחיפה. הדבר גרר אזהרות מצד גורמים בארצות הברית, שחששו מפני דריסת רגל סינית שתטיל איום על שימוש עתידי של האמריקאים בנמל (אלה, 2019; חזיזה, 2022; Kampeas, 2022; Invest Saudi, 2024; TOI Staff, 2019; וראו ביקורת על טענות אלו: לביא ואוריון, 2021). החשש הגובר ממעורבות סין בהשקעות בתשתית ובענפים מקבילים בישראל הוביל ב-2019 להקמת מנגנון פיקוח על השקעות זרות (אלה, 2019). המשך הידרדרות היחסים עם סין מוביל גורמים בישראל לאתר מדינות אחרות שיוכלו להתמודד על ביצוע מכרזי תשתית גדולים "מתוך רצון לדלל את התלות בסין – וזאת לאור יחסה העוין לישראל" (ראובן, 2024).

ארצות הברית והאיחוד האירופי

לארצות הברית פריסה צבאית נרחבת של כ-50 אלף אנשי צבא (חיילים וקבלני משנה) במרחב, עם בסיסים, אוויר ויבשה בישראל, בירדן ובערב הסעודית ובסיסים נוספים במדינות קרובות למצרים, בהן איחוד האמירויות וקטר במפרץ הפרסי, עומאן באוקיינוס ההודי ובטורקיה ויוון בים התיכון (Denison, 2022; Wallin, 2022).⁹ בשנים האחרונות היא מרחיבה את שיטת "התנוחה הגמישה" (Flexible posture) במערבה של ערב הסעודית, כך שהיא מסדירה את יכולת השימוש של הצבא האמריקאי בנמלי אוויר וים סעודיים לאורך ים סוף. בשיטה זו ניתן לפרוס כוחות במהירות וגם למשוך אותם בהתאם לצורך, הן לביסוס השליטה במצרים עצמם והן כמערך בסיסי עורף למקרה של מלחמה עם איראן (Gambrell, 2021). ארצות הברית מחזיקה

במסחר הימי ואף כי ארצות הברית מפצירה בה להשתתף במבצע הצבאי וגם ללחוץ על איראן (אשר לה סין מעניקה חסות במובנים רבים) לעצור את שלוחיה החות'ים, סין נמנעת מפעולה מלבד במבצעים מוגבלים לליווי צבאי של ספינות סיניות. החות'ים אף הצהירו כי לא יפגעו בספינות סיניות או רוסיות (למרות שספינה סינית אכן הותקפה, מה שהוסבר כטעות בזיהוי) (Kumon, 2024). הפרשן ניית'ן לוין טוען כי בין שסין תלחץ לבסוף על איראן ותוביל להפסקת המתקפות ובין שיימשך האיום, תוך ששיט תחת חסות סינית ימשיך להיחשב בטוח יותר, סין תרוויח כי היא תצטייר לראשונה כמעצמה המבטיחה את חופש השיט בימים. בכך היא תיקח מארצות הברית את התפקיד ההיסטורי הזה, המהווה נדבך חשוב בביסוס ההגמוניה שלה (Levine, 2024).

מרחב ים סוף נתפס בעיני סין כהמשך אסטרטגי ישיר של יוזמת החגורה והדרך, המחבר אליה את המערב ואת אפריקה. בעשור האחרון הייתה סין לתקופות מסוימות מקור ההשקעות הזרות הגדול באפריקה, למרות שלאחרונה שוב ירד מעמדה והיא נמצאת בפער משמעותי אחרי ארצות הברית, צרפת, בריטניה, איחוד האמירויות וגם הודו. במרחב ים סוף סין עדיין לא עקפה את ההשקעות המגיעות ממקורות מערביים, ובפרט בהשוואה לאיחוד האמירויות (EY, 2023), וככל הנראה היא ממוקדת בפרויקטים נקודתיים אסטרטגיים יותר מאשר בתחרות על השקעות כלליות.⁶ לסין בסיס ימי בג'בוטי (לצד בסיסי המדינות הנוספות, ראו בהמשך), שהוא הבסיס הראשון שהוקם עד היום מחוץ לאדמתה, ואותו היא מרחיבה כנקודה מרכזית לשליטה בים סוף וכלפי האוקיינוס ההודי (Becker, 2020). המעצמה מרחיקה לכת בהשקעה בנמלים ובתשתיות נוספות במדינות המרחב ובביסוס בריתות עימן, למורת רוחה של ארצות הברית. מתוך עשרות מדינות בעולם שבהן משקיעה סין במסגרת יוזמת החגורה והדרך, ערב הסעודית מובילה לאחרונה בהיקף ההשקעות בבניית תשתיות – כ-5.6 מיליארד דולר ב-2023 לבדה (Nedopil, 2024). השקעות נוספות מבוצעות על ידי סין באיחוד האמירויות, בעומאן, בסומליה, בסודאן ובהשקעת 12 מיליארד דולר בהרחבת רציף בנמל ג'בוטי, בתפעול ובחיבורו ב'מסילת יאג' ובצינורות נפט לאתיופיה השכנה, במטרה לנצח על הפיכתה ל"סינגפור של קרן אפריקה" (סין ניצלה את ההזדמנות לתפוס אחיזה בנמלי ג'בוטי לאחר גירושה של איחוד האמירויות מתפעולם: Donelli, 2022).

סין מקיימת שגרת נוכחות של הצי שלה בכל נמלי ים סוף, משתתפת במבצעים משותפים נגד פיראטים במפרץ עדן ומתבססת כספקית נשק צומחת של רבות

מחפשת אירופה מקורות חלופיים לאנרגיה שיצמצמו את התלות שפיתחה באספקת גז מרוסיה, ולשם כך פנתה למדינות המפרץ. הנפט והגז של ערב הסעודית ואיחוד האמירויות מועברים בספינות דרך נקודות החנק בים סוף, ומדינות אלו היו מודעות היטב לאיום הטמון באזור זה עוד טרם ההתלקחות ב־2023. יובהר כי לסעודים צינור נפט לנמל ינבוע העוקף את באב אל־מנדב, אך גודלו מוגבל וממילא ההובלה ממנו לאירופה נותרת תלויה במעבר דרך ים סוף ותעלת סואץ, המאוימים במתקפות מצד המדינות הגובלות בים. לכן גם מדינות המפרץ וגם מדינות המערב רואות משמעות אסטרטגית רבה בהקמת ציר עוקף, כדי לייצר חלופה שתבטיח את תובלת האנרגיה במקרה חירום: מסילות וצינורות שיונחו בין איחוד האמירויות, ערב הסעודית, ירדן וישראל, כך שגז יזרום מנמל חיפה לאירופה.

חזון זה בהובלת ארצות הברית, שכונה 'המסדרון הכלכלי ההודי-מזרח־תיכוני אירופי' (IMEC), החל לקרום עור וגידים עם הסכמי אברהם והיה תלוי גם בהסכם הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. הפגיעה באותם הסדרים בשל מתקפת חמאס ב־7 באוקטובר שיחקה היטב לידי השותפות בגוש האירופי-אסייתי: לידי האיראנים, שהמתקפות פגעו בהסכם הנרקם בין יריבותיהם; לידי הרוסים, שביצרו מחדש את התלות האנרגטית של אירופה בהם; וסביר להניח שגם הסינים רואים בכך יתרון, מאחר שהמסדרון הכלכלי IMEC בשליטה אמריקאית אתגר את הצירים המקבילים המוקמים במסגרת יוזמת החגורה והדרך (דקל, 2024). המצב משחק גם לידי טורקיה ועיראק, שהצהירו בתחילת 2023 על כוונתן להקים מסדרון מסילות וכבישים "עוקף סואץ" מחופי המפרץ הפרסי ועד חופי הים השחור, בסיוע ובמימון איחוד האמירויות וקטר (Blair, 2023).

סיכום ודין: ישראל בתחרות התשתיות

מרחב ים סוף המצוי בלב הקשת האינדו־אירופית — צוואר בקבוק חיוני המקשר בין מזרח למערב — הופך בשנים האחרונות לזירת תחרות אינטנסיבית לביסוס שליטה של מעצמות שונות, שביטוייה המובהקים התחרות על התשתיות. בתחרות זו כפי שהוגדרה ואופיינה במאמר, כל מעצמה משקיעה משאבים רבים כדי להציב תשתיות אזוריות וצבאיות המאפשרות לה להבטיח את יכולתה להשתמש בנתיב התובלה והקישוריות, וכן לבסס איום צבאי על מתחרותיה כך שתוכל לסגור את הנתיב בנקודת חנק כאשר תראה לנכון. ההשקעה בתשתיות נחלקת בין שני רבדים — רובד התשתית הפיזית, כלומר הקמה ישירה של תשתיות המאפשרות את השליטה המעשית בנתיב; לצד השקעה

גם שליטה נרחבת בבסיס כוח המשקיפים הרב־לאומי, שהוקם לשמירת הסכמי השלום עם מצרים בחצי האי סיני (Multinational Force & Observers, n.d.). המוקד שבו מרוכזות תשתיות צבאיות רבות מאוד הוא המדינה הקטנטנה ג'יבוטי, השוכנת לחופיו המערביים של מצר באב אל־מנדב. המדינה הפכה למרכז רב־לאומי של בסיסי צבא ימיים, ביניהם של ארצות הברית, גרמניה, איטליה, צרפת, יפן וכאמור, גם בסיס סיני (Becker, 2020; Shay, 2023) (יש להבהיר כי נוכחות ארצות הברית בולטת במידה ניכרת מזו של השאר — 4,000 חיילים מאיישים את הבסיס האמריקאי, 1,450 בבסיס הצרפתי, 1,000 בבסיס הסיני ובשאר הבסיסים כמה עשרות בלבד בכל אחד — Masuda, 2023). בסיסים אלו משמשים את מדינות הקואליציה המערבית במאבק בפיראטים, ומאז 2023 במבצע המשותף 'מגן השגשוג' כנגד מתקפות החות'ים. מצב זה דחק באמריקאים להרחיב את מעורבותם במדינות נוספות סביב המצרים, המתבטאת בהסכם לסיוע בהקמת בסיסים עבור צבא סומליה בהיקף של 100 מיליון דולר (U.S. Embassy in Somalia, 2024), וגם בהחלטת הקונגרס שהועברה לאחרונה — להעמיק את שיתוף הפעולה עם סומלילנד ובפרט את השימוש בנמל ברברה שבתחומה. פרטי ההחלטה מביעים בבהירות את מטרתיה, המוגדרות למימוש בטווח הקרוב: "תמיכה במדיניות ארצות הברית הממוקדת במסדרון הים האדום, במרחב האינדו־פסיפי ובקרן אפריקה [...] הבסת איומי טרוריסטים [...] השפעתה השלילית של איראן [...] סתירת השפעתה של סין והאינטרסים שלה במתקני הנמלים בג'יבוטי, במומבסה (קניה), במאסאווה ובאסאב (אריתריאה)" (U.S. Congress, 2024). מלבד זאת מעורבת ארצות הברית בתוכניות סיוע נרחבות במרבית מדינות המרחב, למשל בסיוע הומניטרי שנתיקן לאחרונה בהיקף של 315 מיליון דולר לעניין מלחמת האזרחים בסודאן (USAID, 2024).

האיחוד האירופי, בניסיונו לזכות בהשפעה באזור (מעבר לבסיסי מדינות האיחוד בג'יבוטי), השקיע מאז שנות ה־2000 יותר מ־17 מיליארד אירו במיזמי סיוע ופיתוח במדינות קרן אפריקה. ב־2021 הגדיר את המרחב "עדיפות עליונה" וב־2023, במסגרת פרויקט השער הגלובלי (Global gateway), פעל ליישום חבילת פיתוח תשתיות נרחבת בקרן אפריקה, תוך התמקדות באתיופיה ובסומליה (European Commission, 2023). עם זאת, מדיניות אירופה טרם התבהרה והיא רחוקה מההישגים של השחקנים המתחרים (Lanfranchi, 2023) — סוגיה שהפכה חשובה עוד יותר מאז פרוץ מלחמת רוסיה־אוקראינה ב־2022. בשל המלחמה

בנוגע לאיחוד האמירויות ולטורקיה כי מאמציהן לבסס תשתיות צבאיות בקרן אפריקה אומנם נדמות כהכנה לעימות, אך בפועל למדינות אלו אין כל יכולת לקיים נוכחות צבאית אפקטיבית לאורך זמן, והם צופים כי המאמצים עתידיים להתמסס. הממצאים במחקר זה אינם סותרים את העובדה שכעת ייתכן שהמעצמות האזוריות מוגבלות ביכולתן לבסס שליטה במרחב, אך המאמצים העקביים והמשמעותיים בהחלט מצביעים על כוונותיהן ארוכות הטווח ועל הסבירות שיכולותיהן יתעצמו בטווח זה. שאלה נוספת, שנותרת כעת פתוחה, היא כיצד יתבטא עימות במדינה שבה למספר מעצמות יש דריסת רגל תשתיתית (שתי דוגמאות בולטות הן ג'יבוטי ומצרים, גם אם כל אחת באופן שונה). ייתכן כי המדינה המארחת תידרש בבוא העת לבחור צד ולגרש את הצד היריב (דרישה שאכן עלתה מצד איחוד האמירויות וערב הסעודית כלפי מספר מדינות במרחב, בנוגע להתנתקות מטורקיה ומקטר), או להיפך – ייתכן שהנוכחות הכפולה תמנע מכל צד לצבור יתרון, ובכך תסייע דווקא למנוע הסלמה לעימות באזור זה.

גישה אסטרטגית מצד ישראל מול האיום עשויה לבוא לידי ביטוי ביצירת חוסן ובגיוון מקורות האספקה לסחורות ולאנרגיה (מאור ואילון, 2024), אך במקביל גם בכניסה מלאה לתחרות התשתיות. בשל מגבלותיה של ישראל כשחקנית תשתיות עצמאית מוצעות כאן ארבע חלופות (המשלימות זו את זו) למימוש אסטרטגיה זו, המתבססות על התובנות שעלו במאמר בנוגע לדינמיקה של תחרות התשתיות:

- החלופה הראשונה – למרות שנתיבי היבשה מוגבלים בהיקפם לעומת נתיבי הים, הם מהווים חלופה חשובה למצבי חירום. לכן יש לייחס משנה תוקף לחשיבות ההסכמים עם ערב הסעודית כדי להבטיח כי התשתיות שהיא מקימה ישרתו את ישראל ולא ישמשו את אויביה, וכי יוקם ציר מרכזי של רכבות וצינורות אנרגיה מאיחוד האמירויות וערב הסעודית דרך ישראל (ובטרם יוקם נתיב עיראקי-טורקי מתחרה).
- השנייה – אם ישראל תרקום שיתופי פעולה בינלאומיים ותרתום משקיעים גדולים לצידה, היא תוכל להרחיב במידה ניכרת את מעורבותה בהקמה ובהפעלת תשתיות גדולות בתחומי האנרגיה המתחדשת והמים במרחב ים סוף היבש ועתיר קרינת השמש. פרויקטי ענק שיעניקו ביטחון אנרגיה, מים ומזון לירדן, למצרים או לסודאן, המצויות תמיד על סף קריסה כלכלית ורעב, יגבירו את תלותן בישראל ואת המנוף שלה עליהן (ראו דויטש, 2023).
- השלישית – יש להביט רחוק יותר מזרחה ולגבש אסטרטגיה לגבי "מתיחתה" של הקשת האינדו-

בתשתיות אזרחיות, בתעשיות ובעסקאות ביטחוניות במדינות המצויות במיקום אסטרטגי, ובכך לבסס בהם את הרובד השני, ההסדרי, המאפשר ליצור איתן ברית שתוביל אותן לאפשר את הקמת התשתית החולשת על הנתיב, או לחלופין להפעיל או לקבל זכות שימוש בה בהתאם לצורך. במדינה הנמנעת מלאפשר הקמה או גישה לתשתית, המעצמה הדחויה פונה לתמוך בפלגים מורדים (במלחמת אזרחים קיימת או בדרדור המדינה למלחמה כזו) כדי לזכות בהסדר, ודרכו בתמיכה בתשתית הנדרשת לאחר ניצחונם של אותם פלגים.

נוכח המאמץ המיוחד שנחשף במחקר, להקמת תשתיות על ידי מעצמות שונות במיקומים ובדפוסים מגוונים כל כך, ניתן לומר כי מתפתחת תחרות תשתיות או אף "שעטת תשתיות" ("infrastructure scramble") בים סוף ובסביבותיו, וכי זו הופכת לאחד ממרכיבי המפתח המעצבים את הפוליטיקה והכלכלה של המדינות שלחופיו. המדינות שהקימו או חותרות להקים תשתיות במרחב כוללות את ארצות הברית, סין, רוסיה, הודו, טורקיה, קטר, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, האיחוד האירופי (וניתן גם לציין מדינות נוספות שדריסת הרגל שלהן מתבטאת רק או בעיקר בבסיסים בג'יבוטי – גרמניה, איטליה, צרפת ויפן). מגמה זו מאתגרת את טענתם של מאור ואילון (2024), שלאחרונה הסבירו כי הפרעות לשרשראות האספקה נובעות ברובן מאירועי "ברבור שחור", קרי ממשברים בלתי צפויים. לנוכח המאמץ הכביר שמושקע במרחב ים סוף ברור כי מדובר בתהליך אסטרטגי מערכתי ולא באפיזודה חולפת, וסביר להניח שבשלב כזה או אחר האיום יצא מן הכוח אל הפועל.

מימוש נקודתי ראשון הוא המתקפות החות'יות על הנתיב בים סוף, שהתאפשרו בשל ההשקעה האיראנית בבניית היכולת הצבאית של המורדים החולשים על נקודת החנק. אומנם טרם התבהרה עוצמת ההשפעה של "המצור" החות'י על ישראל, אך תחרות התשתיות במרחב עלולה להוביל להתפתחויות חמורות בהרבה בעתיד, עם ביסוסן של תשתיות איראניות, רוסיות, טורקיות וסיניות (ושלוחים שלהן). יכולתה של הקואליציה הנוכחית בהובלת ארצות הברית להיאבק בהן אינה מספקת כבר כעת, ועולה חשש כי מלחמת התשה כלכלית ופוליטית ממושכת תשחק את התמריץ של ארצות הברית להשקיע בה. כמו כן, ההשקעה המתמשכת מצד הגוש האירואסייתי – שעוינותו לישראל מתגלה בהדרגה – בתשתיות אזרחיות במדינות כמו מצרים, סודאן אתיופיה ועוד עשויה למשוך אותן אליו.

ראוי לציין את עמדתם הביקורתית של פדריקו דונלי וברנדון קנון (Donelli & Cannon, 2023), הטוענים

ראובן, י' (2024, 12 במאי). המרוץ לתחתית: דרום קוריאני מכוונת לפרויקט התחבורה הכי גדול של ישראל. **TheMarker**. <https://tinyurl.com/jaa9a8kp>

ADF staff (2024, July 30). *Iran pours weapons into Sudan in push for naval base*. <https://tinyurl.com/4tjey6cy>

Ahram Online (2023, November 19). *Saudi investments in Egypt hit \$6.3 bln: Minister*. <https://tinyurl.com/2ehv9vda>

Al-Anani, K. (2023, March 29). *Geopolitics of small islands: The stalemate of Tiran and Sanafir's transfer impacts Egypt-Saudi relations*. Arab Center Washington DC. <https://tinyurl.com/53894vba>

Arab News (2023, June 18). *Saudi Ports Authority signs deal to construct integrated bunker station at Yanbu port*. <https://tinyurl.com/bdp65ryw>

Ardemagni, E. (2024, April 30). *Flexible outposts: The Emirati approach to military bases abroad*. Sada. <https://tinyurl.com/2ad5dtsy>

Bea (n.d.). *U.S. direct investment abroad: Balance of payments and direct investment position data*. Graph: Position on a historical-cost basis, financial transactions without current-cost adjustment, and income without current-cost adjustment. <https://tinyurl.com/5n7rc3ym>

Becker, J. (2020). *China maritime report no. 11: Securing China's lifelines across the Indian Ocean*. U.S. Naval War College. <https://tinyurl.com/js644fmr>

Blair, A. (2023, September 20). *Turkey moves against Europe with trade corridor alternative to IPEC*. Railway Technology. <https://tinyurl.com/5n8knwxv>

Chaudhury, D.R. (2024, February 8). *Amid Red Sea crisis, India gets a specific zone in Duqm Port*. The Economic Times. <https://tinyurl.com/2xwxz7yv>

Chen, X. (2023). *Corridorizing regional globalization: The reach and impact of the China-centric rail-led geoeconomic pathways across Europe and Asia*. in M. Steger (ed.), *Globalization: Past, Present, Future* (pp. 145-160). University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520395770-011>

China Africa Research Initiative (2024). *Chinese FDI in Africa data overview*. Johns Hopkins University. <https://tinyurl.com/2x6f6huz>

Cubukcuoglu, S.S. (2024, May 26). *Maritime security aspects of Türkiye-Somalia defense cooperation agreement*. TRENDS Research and Advisory. <https://tinyurl.com/vcwpfyfn3>

Dabanga (2024, May 29). *Sudan general confirms Red Sea base deal with Russia, strengthens ties with Iran*. <https://tinyurl.com/4j8dzdw8>

Darwich, M. (2020). *Saudi-Iranian rivalry from the Gulf to the Horn of Africa: Changing geographies and infrastructures*. In *Sectarianism and International Relations* (pp. 46-42) POMEPS Studies 38; SEPAD <https://tinyurl.com/4ebdrrcu>

Dasgupta, A. (2018). *India's strategy in the Indian Ocean region: A critical aspect of India's energy security*. *Jadavpur Journal of International Relations*, 22(1), 39-57. <https://doi.org/10.1177/0973598418757817>

פסיפית עד חופי ישראל, כלומר להביא את השחקניות הגדולות מהמזרח – יפן, אוסטרליה והודו – לראות בים סוף בפרט ובקשת האינדואירופית בכלל מרחב חשוב לאינטרסים שלהן, ולרתום אותן לשותפויות בתשתיות ובכוח צבאי (ניתן אפילו לדמיין שותפות ישראלית במערכי הגנה כמו 'קוואד'). בהיבט זה, הודו שעוצמתה גוברת עשויה להתגלות כשחקנית מרכזית שחיזוק היחסים עימה יבסס את ביטחונה של ישראל בים סוף לאורך זמן.

• החלופה הרביעית – יש לראות בנוכחות אמריקאית חזקה בים סוף הכרח לשם גיוס הון וכוח צבאי שיסתור את התפשטותן והתבססותן של סין, רוסיה, איראן וטורקיה אל "החצר האחורית" של ישראל. פעילות ישראלית נחרצת בתחרות על התשתיות עשויה לבסס שליטה נדרשת במרחב ים סוף, לרתום מחדש שותפים ולהבטיח את היכולת למנוע או לצמצם "חנק" בעתיד.

ד"ר תומר דקל הוא מתכנן וגיאוגרף, מנהל את תחום התכנון האזורי בעמותת 'תנועת אור' הפועלת לפיתוח הנגב והגליל. עוסק בתכנון אזורי ואסטרטגי של ערים, מרחבים תפקודיים וקלאסטרים תעשייתיים. דקל, עוסק גם במחקר בנושאי פיתוח מטרופוליני, ההתיישבות הבדואית בנגב, גיאוגרפיה צבאית וגיאוגרפיה של תשתיות. tomerdcl@gmail.com

מקורות

אלה, ד' (2019, 18 בנובמבר). **הקמת מנגנון לפיקוח על השקעות זרות בישראל: מאפיינים ומשמעויות ביטחוניות**. מבט על, 1229, המכון למחקרי ביטחון לאומי.

<https://tinyurl.com/3s7dacsa>

אלמס, ד"ש (2024, 5 בפברואר). **בצל מתקפות החות'ים בים האדום: איראן, רוסיה וסין יקיימו תרגיל ימי משותף. גלובס**.

<https://tinyurl.com/2w6683sh>

דגן עמוס, ל' (2024, 10 ביולי). **נמל צ'באהר – הכניסה של הודו להשפעה גיאופוליטית**. מבט מבס"א 2,291, מרכז בגין-סאדאט

למחקרים אסטרטגיים. <https://tinyurl.com/3cyw9ap5>

דויטש, ר' (2023). **הלב והעורקים: חזון אסטרטגי לישראל כמדינת מרכז, השילוח**, 33, 126-105. <https://tinyurl.com/b4rwdmbf>

דקל, ת' (2024). **חמאס והמשחק הגדול החדש. עדכן אסטרטגי**, 15-3, 27. <https://tinyurl.com/3jnm2b2s>

הנקין, י' (2018, 7 בינואר). **ההתעצמות של צבא מצרים**. מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון. <https://tinyurl.com/2r74v3cc>

חזיה, מ' (2022). **יחסי ישראל-סין בעידן החדש של יריבות אסטרטגית ותחרות בין מעצמות גדולות. עדכן אסטרטגי**, 25(2), 30-19.

<https://tinyurl.com/54e8js2e>

לביא, ג' ואוריון, א' (2021, 2 בספטמבר). **הפעלת נמל המפרץ בחיפה: שיקולי כלכלה וביטחון**. מבט על, 1516, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/mr8sr6zm>

מאור, י' ואילון, י' (2024). **ההפרעות לשרשראות האספקה העולמיות והלאומיות – מהות ולקחים. עדכן אסטרטגי**, 27(1), 31-16.

<https://tinyurl.com/5n95f6p3>

פורטפורט (2024, 25 במרס). **מצרים: יוקם אזור תעשייה לוגיסטי טורקי**. <https://tinyurl.com/ckcknfuy>

- Davis, H. (2023, August 2). *How Jordan is stuck in billions of dollars in debt to China*. The New Arab. <https://tinyurl.com/yc5ewwbz>
- Denison, B. (2022, May 12). *Bases, logistics, and the problem of temptation in the Middle East*. Defense Priorities. <https://tinyurl.com/2xk9mery>
- Ding, L. (2024). The evolving roles of the Gulf states in the Horn of Africa. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 18(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/25765949.2024.2340332>
- Donelli, F. (2022). The Red Sea competition arena: Anatomy of Chinese strategic engagement with Djibouti. *Afriche e Orienti*, 25(1), 43-59. <https://tinyurl.com/35v9juup>
- Donelli, F., & Cannon, B.J. (2023). Power projection of Middle East states in the Horn of Africa: Linking security burdens with capabilities. *Small Wars & Insurgencies*, 34(4), 759-779. <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1976573>
- Dunn, E.C. (2023). Warfare and warfarin: Chokepoints, clotting and vascular geopolitics. *Ethnos*, 88(2), 246-263. <https://doi.org/10.1080/00141844.2020.1764602>
- Eickhoff, K., & Godehardt, P.N. (2022). *China's Horn of Africa initiative: Fostering or fragmenting peace?* Megatrends Africa. Working Paper 1. <https://tinyurl.com/bdf2yadn>
- European Commission (2023, December 15). *Global gateway: EU and Horn of Africa countries sign Alliance to boost economic development and combat climate change*. <https://tinyurl.com/tvx2uss2>
- EY (2023). *A pivot to growth. EY Attractiveness Africa*. <https://tinyurl.com/374r7ub8>
- Fargher, J. (2017, April 5). 'This presence will last forever': An assessment of Iranian naval capabilities in the Red Sea. CIMSEC. <https://tinyurl.com/3x78z2hn>
- Flint, C., & Zhu, C. (2019). The geopolitics of connectivity, cooperation, and hegemonic competition: The Belt and Road Initiative. *Geoforum*, 99, 95-101. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.12.008>
- Gaens, B., Sinkkonen, V., & Vogt, H. (2023). Connectivity and order: An Analytical Framework. *East Asia*, 40, 209-228. <https://doi.org/10.1007/s12140-023-09401-z>
- Gambrell, J. (2021, January 26). *US exploring new bases in Saudi Arabia amid Iran tensions*. Military Times. <https://tinyurl.com/477dka2r>
- Getahun, S. (2023). The new global superpower geo-strategic and geo-economics rivalry in the Red Sea and its implication on peace and security in the Horn of Africa. *Jurnal Ekonomi Teknologi dan Bisnis (JETBIS)*, 2(5), 375-390. <https://tinyurl.com/4sxd97x>
- Harlan, T., & Lu, J. (2024). The cooperation-infrastructure nexus: Translating the 'China Model' into Laos. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 45(2), 204-224. <https://doi.org/10.1111/sjtg.12535>
- Hassan, M. (2024, March 5). *What are the hidden details of the Egypt-UAE Ras Al-Hikma deal?* MEMO. <https://tinyurl.com/429bs8km>
- Horn Observer (2024, July 3). *Somalia's PM to Engage with Iranian IRGC in Iraq Amid Houthi and Al-Shabaab deal*. <https://tinyurl.com/2pzke3p4>
- Hosoya, Y. (2023). Japan's defense of the liberal international order: The "Free and Open Indo-Pacific Strategy" from Abe to Kishida. In G. Rozman & R. Jones (eds.), *Korea policy – Rethinking the liberal international order in Asia amidst Russia's war in Ukraine* (pp. 40-55). KEI. <https://tinyurl.com/3cn6mnr>
- Invest Saudi (2024). *Saudi Arabia foreign direct investment report*. <https://tinyurl.com/2d6b6kst>
- Kampeas, R., & TOI Staff (2019, June 14). *US Senate warns Israel against letting China run Haifa port*. The Times of Israel. <https://tinyurl.com/bdzfntcw>
- Kardon, I.B. (2022). China's global maritime access: Alternatives to overseas military bases in the twenty-first century. *Security Studies*, 31(5), 885-916. <https://doi.org/10.1080/09636412.2022.2137429>
- Karr, L. (2024, May 31). *Africa file, May 31, 2024: Russian Red Sea logistics center in Sudan*. ISW Press. <https://tinyurl.com/4mbprhsd>
- Khan, F. (2024). *The multi-faceted trajectory of the India-Oman strategic partnership*. Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses.
- Khan, S.A. (2021). Sino-Russian convergence on Eurasian integration: Understanding the long-term engagement. *South Asian Studies*, 36(1), 7-16. <https://tinyurl.com/msvkpxvf>
- Kjellén, J., & Lund, A. (2022). *From Tartous to Tobruk: The return of Russian sea power in the eastern Mediterranean*. FOI-R--5239--SE. FOI. <https://tinyurl.com/ye4resk5>
- Knipp, K. (2024, June 16). *Russia's military presence in Sudan boosts Africa strategy*. DW. <https://tinyurl.com/45wzptpa>
- Koga, K. (2024). Tactical hedging as coalition-building signal: The evolution of Quad and AUKUS in the Indo-Pacific. *The British Journal of Politics and International Relations*. <https://doi.org/10.1177/13691481241227840>
- Kumar, P. (2023, December 28). *AD Ports to invest \$200m to develop Egypt's Safaga port*. AGBI. <https://tinyurl.com/49ccf2f6>
- Kumon, T. (2024, April 27). *Chinese cargo ships poised to gain from Red Sea tensions*. Nikkei Asia. <https://tinyurl.com/yjcw4m96>
- Lanfranchi, G. (2023, December 19). *The European Union in a crowded Horn of Africa*. CRU Policy Brief. Clingendael. <https://tinyurl.com/urh8n8sf>
- Lanteigne, M. (2008). China's maritime security and the "Malacca Dilemma". *Asian Security*, 4(2), 143-161. <https://doi.org/10.1080/14799850802006555>
- Leonard, M. (2021). *The age of unpeace: How connectivity causes conflict*. Penguin; Random House.
- Levine, N. (2024, February 11). *China is winning the battle for the Red Sea; America has retired as world policeman*. UnHerd. <https://tinyurl.com/2n2xw9fm>
- Lons, C., & Petrini, B. (2023). The crowded Red Sea. *Survival*, 65(1), 57-67. <https://doi.org/10.1080/00396338.2023.2172851>
- Mahjoub, H. (2024, May 24). It's an open secret: The UAE is fueling Sudan's war — and there'll be no peace until we call it out. *The Guardian*. <https://tinyurl.com/5ujnvbd4>

- Marks, J. (2022, August 24). *Jordan-China relations: Taking stock of bilateral relations at 45 years*. Stimson. <https://tinyurl.com/26wfdadx>
- Marsai, V., & Rózsa, E.N. (2023). The late-comer friend: Iranian interests on the Horn of Africa. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 17(4), 356-370. <https://doi.org/10.1080/25765949.2023.2300582>
- Masuda, K. (2023). *Competition of Foreign military bases and the survival strategies of Djibouti*. JICA Ogata Research Institute for Peace and Development. <https://tinyurl.com/4krr828f>
- Meester, J., & Lanfranchi, G. (2021, October 12). *Foreign direct influence? Trade and investment on the Red Sea's African shores*. Hinrich Foundation. <https://tinyurl.com/3e45zu35>
- Mengal, J., & Mirza, M.N. (2022). String of pearls & necklace of diamonds: Sino-Indian geo-strategic competition. *Asia-Pacific-Annual Research Journal of Far East & Southeast Asia*, 40, 21-41. <https://doi.org/10.47781/asia-pacific.vol40.Iss0.5862>
- Multinational Force & Observers. (n.d.). *Multinational peacekeepers*. <https://mfo.org/about-us>
- Murton, G., & Narins, T. (2024). Corridors, chokepoints and the contradictions of the Belt and Road Initiative. *Area Development and Policy*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/23792949.2024.2311904>
- Nazir, T. (2024). *Terrorist threats to maritime navigation and ports: Risk assessment and prevention strategy*. Terrorism Issues, Islamic Military Counter-Terrorism Coalition. <https://tinyurl.com/2cy3ahtn>
- Nedopil, C. (2024, February 5). *China Belt and Road Initiative (BRI) investment report 2023*. Green Finance & Development Center. <https://tinyurl.com/35r65r76>
- Notteboom, T., Pallis, A., & Rodrigue, J.P. (2022). *Port economics, management and policy*. Routledge.
- Pant, H.V., & Bommakanti, K. (2024, February 7). *Dynamic shift: Indian navy in the Red Sea*. ORF. <https://tinyurl.com/47zwjhtn>
- Pedrozo, R.P. (2024). *Protecting the free flow of commerce from Houthi attacks off the Arabian Peninsula*. International Law Studies, 103. <https://tinyurl.com/2csa8hn5>
- Plaut, M. (2024, January 14). *Is Putin now acting on plans to build an Eritrean naval base?* Martin Plaut. <https://tinyurl.com/3rrcs2hf>
- Quilliam, N. (2022, November 2). *UAE and KSA: Growth and influence along Red Sea*. Azure. <https://tinyurl.com/47984kmx>
- Ranglin Grissler, J., & Vargö, L. (2021). *The BRI vs FOIP: Japan's Countering of China's Global Ambitions*. Institute for security and development policy. <https://tinyurl.com/32bbubth>
- Rogozińska, A., & Olech, A. (2020, December 9). *The Russian Federation's military bases abroad*. Institute of New Europe. <https://tinyurl.com/yc6pwfj5>
- Saha, R., & Cannon, J.B. (2024, April 18). *Answering big questions about Türkiye in the Indian Ocean*. ORF. <https://tinyurl.com/2hx24djt>
- Satti, A.O (2022, September 28). *US warns Sudan of consequences if it hosts Russian military base*. AA. <https://tinyurl.com/yeywr56e>
- Schindler, S., Alami, I., DiCarlo, J., Jepson, N., Rolf, S., Bayırbağ, M.K., ... Zhao, Y. (2024). The second cold war: US-China competition for centrality in infrastructure, digital, production, and finance networks. *Geopolitics*, 29(4), 1083-1120. DOI:10.1080/14650045.2023.2253432
- Schindler, S., DiCarlo, J., & Paudel, D. (2022). The new cold war and the rise of the 21st-century infrastructure state. *Transactions of the institute of British geographers*, 47(2), 331-346. <https://doi.org/10.1111/tran.12480>
- Shay, S. (2018). *The war over the Bab al Mandab straits and the Red Sea coastline*. Institute for Policy and Strategy. <https://tinyurl.com/y2dyanas>
- Shay, S. (2023). China and the Red Sea region. *Security Science Journal*, 4(2), 70-84. <https://tinyurl.com/2uymndhf>
- Sofos, S. (2023, July 6). *Navigating the horn: Turkey's forays in East Africa*. PeaceRep. <https://tinyurl.com/ta782dkn>
- Spanier, B., Shefler, O., & Rettig, E. (2021). *UNCLOS and the protection of innocent and transit passage in maritime chokepoints*. Maritime Policy & Strategy Research Center, University of Haifa. <https://tinyurl.com/4ph99s9u>
- Statista (2024). *Leading sources of foreign direct investment (FDI) into Africa between 2014 and 2018, by investor country*. <https://tinyurl.com/49f54ce3>
- Sudan Tribune. (2024, May 6). *Erdogan, Burhan discuss bilateral cooperation*. <https://tinyurl.com/333yk4a6>
- Tangredi, S.J. (2019). Anti-access strategies in the Pacific: The United States and China. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 49(1), article 3. <https://tinyurl.com/yt9j5yyw>
- Taniguchi, T. (2020, October 19). *Should we forget about the Asia-Africa growth corridor?* Lettre du Centre Asie, 87. <https://tinyurl.com/2syekuz>
- Tekingunduz, A. (2019). *The Saudis, Emiratis, and the future of Turkish projects in Sudan*. TRT World. <https://tinyurl.com/nhchp4xs>
- Tharayil, R. (2024, January 24). *Egypt, Russia launch construction of new unit at El-Dabaa NPP in Egypt*. NS Energy. <https://tinyurl.com/584xkxzc>
- The Economic Times (2024, March 4). *Duqm port development deal with Adani Group is open: Oman official*. <https://tinyurl.com/25mfzej4>
- U.S Congress (2024). *S.Amdt.821 to S.2226*. <https://tinyurl.com/t2aj9tku>
- U.S. Embassy in Somalia (2024, February 16). *United States increases security assistance through construction of SNA bases*. <https://tinyurl.com/4fdawmfmm>
- USAID (2024, June 14). *The United States announces more than \$315 million in additional humanitarian assistance for the people of Sudan*. Press Release. <https://tinyurl.com/bdemb24r>
- Wallin, M. (2022). *US military bases and facilities in the Middle East*. American Security Project. <https://tinyurl.com/2p8mx4ax>

ולמדינות אירופה פריסה נרחבת בין מדינות ופריקטים שונים בכל היבשת, סין היא המובילה בפריקטי תשתית באזור שמדרום לסהרה ובמזרח אפריקה. המדינה המובילה ביבשת במשיכת השקעות היא מצרים (עם פער גדול בפרט בהשוואה לשכנותיה במרחב ים סוף), שמשכה ב-2022 השקעות הון של כ-107 מיליארד דולר (להשוואה, הבאה אחריה היא דרום אפריקה עם כרבע מן ההשקעות במצרים בלבד). המשקיעה הגדולה ביותר במצרים בשנה זו היא איחוד האמירויות, אשר השקיעה במדינה מעל 27 מיליארד דולר – יותר ממחצית מכל השקעותיה באפריקה (EY, 2023). יש לשים לב שגם במדינות נוספות קיים פער בין השקעות סיניות לאחרות. זרם ההשקעות הזרות הישירות (FDI inflow) בערב הסעודית ממקורות בארה"ב עמד ב-2023 על כ-2.5 מיליארד דולר, וממקורות סיניים רק כ-135 מיליון דולר (עוקפות אותה ברשימת המשקיעות גם יפן, מספר מדינות אירופיות, הודו ועוד). קיים פער, גם אם קטן יותר, במלאי ההשקעות הזרות הישירות (FDI stock) – 20 מיליארד דולר מארה"ב וחמישה מיליארד מסין (Invest Saudi, 2024). מנגד, במדינות אחרות במרחב ים סוף ארה"ב אינה משקיעה כלל מסיבות פוליטיות ואילו סין מבצעת השקעות, גם אם לא גדולות במיוחד. בהשוואת השנים 2020-2022 באתיופיה – ב-2020 השקיעה סין 310 מיליון דולר לעומת 30 מיליון דולר שהשקיעה ארה"ב (גם קודם לכן השקיעה סין מאות מיליוני דולרים); באריתריאה השקיעה סין בין 50 ל-150 מיליון דולר, לעומת אפס השקעות של ארה"ב; ובסודאן השקיעה סין ב-2021 כמעט 100 מיליון דולר, לעומת אפס מצד ארה"ב (Bea, n.d.; China Africa Research Initiative, 2024). כלומר, כניסתה של סין לאפריקה משמעותית אך טרם התבררה יציבות המגמה לאורך זמן, וכמו כן השקעותיה אינן בפריסה רחבה ועקבית אלא ממוקדות במרחבים ובפריקטים מסוימים, בעיקר במדינות שבהן ניתן לה לבסס אחיזה.

זאת למרות שכאמור לעיל, היקף השקעותיה של סין במצרים (המדינה המובילה בקליטת השקעות זרות מכל אפריקה) נמוך במידה משמעותית ממדינות אחרות, בהן ארה"ב, בריטניה, צרפת, הודו, ובפרט איחוד האמירויות.

למרות שנטען נגדה כי היא מתקשה לממש את ההבטחות, וגם שירדן שוקעת למלכודת חוב סינית שאותו לא תוכל לשלם, ראו: Davis, 2023.

על פי בנג'מין דניסון (Denison, 2022) ארה"ב החזיקה קרוב ל-3,000 אנשי סגל ביטחוני (חיילים וקבלני משנה) בירדן, מספר דומה בערב הסעודית, כמה מאות במצרים ובעומאן וקרוב ל-30 אלף במדינות המפרץ (האמירויות, קטר, כוית, עיראק ובחריין). לפי קנאקו מסודה (Masuda, 2023), את בסיס למונייה (Lemonnier) האמריקאי בג'בוטי מאיישים 4,000 חיילים. מספרים אלו עלו כמובן מאז פרוץ מלחמת עזה, והם משתנים מאז בתדירות גבוהה בהתאם להתפתחותה.

- Wuthnow, J. (2020). *The PLA beyond Asia: China's growing military presence in the Red Sea region*. Strategic Forum. National Defense University Press. <https://tinyurl.com/2m93wpm8>
- Xiaojun, K.Z. (2024, April 4). *New Indian naval base*. Risk Intelligence. <https://tinyurl.com/2z8bvjwz>
- Yehia, A. (2024, May 15). *We invest in Egypt as a gateway to Africa and the Middle East: Ambassador of Türkiye*. Ahram Online. <https://tinyurl.com/2n3rc6dd>
- Zou, Z. (2021). China's participation in port construction in the Western Indian Ocean region: Dynamics and challenges. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 15(4), 489-504. <https://doi.org/10.1080/25765949.2021.2018862>

הערות

- 1 המושג 'רגיונלי' מובא בגרסה זו ביחס לגושים בקנה מידה של יבשות, כדי להבדילו מהמושג 'אזוריות', שבו נעשה שימוש נפוץ לגבי מחוזות או חבלי ארץ בתוך מדינות.
- 2 שינדלר ועמיתיו טוענים כי המלחמה הקרה השנייה מוגדרת דרך תחרויות בין המעצמות בארבע חזיתות מקבילות – תשתית, המרחב הדיגיטלי, ייצור ומימון (Schindler et al., 2024).
- 3 מתיחות שבעיני רבים מצביעה על עלייתה של מלחמה קרה שנייה.
- 4 המפות מציגות רק את המדינות, האתרים והתשתיות שנדונו במאמר. משום כך התשתיות במרחב ים סוף מופיעות בפרוט מלא, אך התשתיות המאכלסות את הקשת האינדו-פסיפית אינן מציגות את התמונה המלאה באזור הנרחב הזה.
- 5 למעשה, בעוד שלאמירות תאגיד ענק בקנה מידה עולמי המתמחה בהקמת נמלים ובניהולם – DP World שהוא נושא הדגל של האינטרסים שלהם בתחרות התשתיות – לסעודים אין חברה דומה והם תלויים לעיתים קרובות בשותפות עם האמירות לשם כך (Quilliam, 2022).
- 6 בשנים 2014-2018 הייתה סין המשקיעה הגדולה ביותר ביבשת אפריקה במונחי הון, 16 אחוזים מסך מקורות זרם ההשקעה הישירה הזרה (FDI), כשאר"ב וצרפת אחריה עם שמונה אחוזים בלבד מתוך זרם ההשקעות הזרות ביבשת (Statista, 2024). לעומת זאת, בשנת 2022 הידרדר מעמדה של סין בתחום זה והשקעותיה היוו רק כשלושה אחוזים, שהם כ-2.6 מיליארד דולר לשנה. לשם השוואה, באותה שנה השקיעה ארה"ב 6.8 מיליארד דולר, בריטניה וצרפת יחד כ-46 מיליארד, הודו כ-22 מיליארד ואיחוד האמירויות בראש הרשימה עם השקעות באפריקה של כ-50 מיליארד דולר (EY, 2023). עם זאת חשוב להדגיש מספר מאפיינים של התפלגות ההשקעות – בעוד שלאר"ב